

خروس جنگی

زندگی و زمانه‌ی

جلیل ضیاء پور

پدر نقاشی مدرن و آغازگر جنبش نوگرایی در هنر ایران

به ضمیمه‌ی گزیده‌مقالات و سخنرانی‌ها

(از ۱۳۲۷ تا ۱۳۷۵)

امین حق‌رہ

فرهنگ ایلدا

www.ketab.ir

سرشناسه	:	حقره امین، ۱۳۵۷ -
عنوان و نام پدیدآور	:	خروس جنگی: زندگی و زمانه‌ی جلیل ضیاءپور پدر نقاشی مدرن و آغاز جنبش نوگرایی در هنر ایران... / امین حقره.
مشخصات نشر	:	رشت: فرهنگ ایلیا، ۱۴۰۲.
مشخصات ظاهری	:	۳۵۲ص: مصور، عکس
شابک	:	978-964-190-816-6
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
یادداشت	:	کتابنامه: ص. ۳۰۱ - ۳۰۵.
یادداشت	:	نمایه.
عنوان دیگر	:	زندگی و زمانه‌ی جلیل ضیاءپور پدر نقاشی مدرن و آغاز جنبش نوگرایی در هنر ایران.
موضوع	:	ضیاءپور، جلیل، ۱۳۹۹ - ۱۳۸۷. -- نقد و تفسیر
موضوع	:	نقاشی نوین -- ایران -- قرن ۱۴
		Painting, Modern-- Iran -- 20th century
		نقاشان ایرانی -- قرن ۱۴ -- سرگشتنامه
		Painters -- Iran -- 20th century -- Biography
		نقاشان ایرانی -- قرن ۱۴ -- نقد و تفسیر
		Painters -- Iran -- 20th century -- Criticism and interpretation
رده بندی کنگره	:	۹۸۹ND
رده بندی دیویی	:	۹۵۵/۷۸۸
شماره کتابشناسی ملی	:	۹۴۱۱۳۳۳

www.ketab.ir

خروس جنگی

زندگی و زمانه‌ی جلیل ضیاءپور

پدر نقاشی مدرن و آغازگر جنبش نوگرایی در هنر ایران

به ضمیمه‌ی گزیده‌مقالات و سخنرانی‌ها (از ۱۳۲۷ تا ۱۳۷۵)

پژوهش و نگارش: امین حقره

طرح جلد: شاهین بشرا

نمونه‌خوانی: مریم مظفری

چاپ نخست: پاییز ۱۴۰۳

شمارگان: ۳۳۰ نسخه

شماره نشر: ۹۴۸

نسخه‌برداری و آماده‌سازی: کارگاه نشر فرهنگ ایلیا

نشر فرهنگ ایلیا؛ رشت، میدان فرهنگ، خیابان آزادگان، کنار دبیرستان دکتر بهشتی،
خیابان صفایی، خیابان حاتم، شماره ۴۹، تلفن: ۳۳۳۴۴۷۳۳ ۳۳۳۴۴۷۳۲-۱۳

www.farhangeilia.ir
nashre.farhangeilia
nashreilia@yahoo.com
NFilia

همه‌ی حقوق نشر این کتاب محفوظ است.

فهرست

۹	پیش‌گفتار
۱۲	گاه‌شمار زندگی جلیل ضیاءپور
۲۱	کودکی و نوجوانی
۳۹	جوانی و تحصیل؛ کشف نقاشی
۴۱	تحصیل در فرنگ و بازگشت
۵۱	خروس جنگی؛ کویر، پنجه‌ی خروس، آبادانا و ابداع شیوه‌ی ملی
۱۲۱	بعد از خروس جنگی
۱۵۷	گزیده‌ی مقالات و سخنرانی‌ها ۱۳۲۷ تا ۱۳۷۵
۱۵۹	تنوری جدید ضیاءپور در نقلی
۱۷۳	نقلی ۱
۱۷۸	نقلی ۲
۱۸۸	نقلی ۳
۱۹۶	نقلی ۴
۲۱۵	نقلی ۵
۲۲۸	نقلی کوبیسم و دلقک‌های ما!
۲۳۵	نقلان قدیم ایران در میان کتب‌ها چه می‌کردند و بزمندگان شان چه می‌کنند؟
۲۴۲	هنرمندان مطرود
۲۴۶	سوررئالیسم و مسئله‌ی هنر برای هنر
۲۵۸	در دنیای امروز از هنر نقلی چه باید خواست؟
۲۶۳	موقعیت هنر نقلی در اجتماع کنونی ایران
۲۷۰	هنر نو
۲۷۸	زمانه‌ی نو، قالب نو
۲۸۳	مفهوم هنر نو
۲۸۶	برای شناختن هنر چه چیزها باید دانست؟
۲۹۰	کلریکتور
۲۹۲	نگرشی در هنر جدید ایران
۲۹۸	تیپ‌سازی
۳۰۱	منابع
۳۰۷	تصاویر و اسناد
۳۴۳	نمایه

پیش گفتار

گیلان سرزمین زاینده‌ای است. نه فقط خاکش (به حکم هوای دلکش و آسمان پرطراوتش) که اندیشه‌ی مردمانش پویاترین، پذیرنده‌ترین و بارورترین بوده و هست. گزاف نیست اگر بگوییم هرآنچه از نوبی و بدعت برآمده از کوشش‌مندی و جویندگی اندیشه‌گران کهنه‌سبزه در جهان معاصر در ایران تجربه شد، اول از مسیر این بهنه‌ی سبزآبی گذشت. با هر خا پرچمی از نوخواهی در این خاک کهن و فرسوده برافراشته شد، به صف‌شکنی و پیشاهنگی گیلانیان محقق شد.

هنر هم از این قاعده مستثنی نیست که اساساً جلوه‌گری هنر نوگرا در ایران جز با جوشش و کوشش پیوسته‌ی پیشاهنگان گیلانی عرصه‌ی هنر شدنی نبود؛ مجموعه‌ای از جنبشگران تجربه‌گرا و خستگی‌ناپذیر در سپهر هنر (از تجسمی‌ها گرفته تا موسیقی و تئاتر و سینما) که علی‌رغم تنگناها، کج‌فهمی‌ها، تعصبات و ناهمراهی‌ها (در فرودست و فرادست جامعه) در مسیر تحول، گام‌هایی بلند برداشتند، از خود اثری گذاشتند و نام‌آور شدند. و در این میان نام جلیل ضیاءپور در اوج است و چون اختری تابنده می‌درخشد. چرا؟

ضیاءپور، در عصری که هنر ایران، آلوده به سکون و خمودگی سنت بود، از شهر کوچک و بندری انزلی در گیلان، به قصد کشف ناشناخته‌ها برخاست. جهان‌های دیگر را گشت و با سلاح مدرنیسم بازگشت و با شمایل یک خروس جنگی، در کنار یاران جوان و جنگنده و جویای تازگی، به ستیز با تیرگی و کهنگی رفت و آواز صبح سرداد و این‌گونه پرچمدار نوگرایی در هنر ایران شد.

در باره‌ی مبارزه‌ی سخت و تحول‌خواهانه‌ی ضیاءپور، ایده‌ها و کنش هنرمندانه‌اش، هم یاران روزهای مبارزه‌اش، هم شاگردانش (جوجه‌خروس جنگی‌ها) و هم دوست‌داران یا منتقدین‌اش، چه در زمان حیات و چه پس از مرگش بسیار نوشته‌اند. جز این‌ها، او خود اهل قلم بود و از این‌رو حاصل اکثر جست‌وجوها، پژوهش‌ها و هم‌یافته‌ها و باورهایش در حوزه‌ی فرهنگ و هنر را - چه در شمایل کتاب و چه در قالب مجموعه‌مقالات و گفت‌وگوها در مجلات - در زمان حیاتش مکتوب و منتشر کرد. اما آن‌چه در سال‌های رفته به‌نسبت مغفول ماند یا کمتر به آن پرداخته شد، زیست شخصی و هنری او بود. در واقع شناخت‌نامه‌ی خروس جنگی و این‌که او چگونه پا در این مسیر صعب نهاد، چه کرد و بر او چه رفت که آغازگر نهضت نوگرایی در هنر و پدر نقاشی مدرن ایران لقب گرفت.

این پرسش نه‌آن‌امروز، که از اواخر دهه‌ی ۸۰ با من بود. از وقتی که با جمع دوستانِ همراه، در قالب محفلی فرهنگی - هنری، میزبان اولین جشن بزرگداشت و تولدِ جلیل ضیاءپور در زادگاهش (نرلی) شدیم. مشارکت در تدارک همایشِ باشکوه اردیبهشت ۱۳۸۸ و هم برگزاری دو دوره فستیوال تصویرسازیِ سراسری بندر در مه (به عنوان مدیر جشنواره) در سال‌های ۱۳۹۲ و ۱۳۹۳ که با نام و در یاد جلیل ضیاءپور صورت گرفت، بهانه‌ی مذاقه و کنج‌کاوی در اندیشه و کار او، و بیشتر، پی‌جویی راهی شد که از روز تولد تا جوانی و کاردیدگی و پیرسالی پیمود. و در جریان این پژوهش و جست‌وجوی گاه‌به‌گاه اما پیوسته بود که کم‌کم دسترسی به منابع و مآخذ محقق شد. متعاقب برگزاری یادمان‌های سالانه، پیوندهایی نیز با هنرمندان، اهل پژوهش، دوستان و هم‌بخشی از خانواده‌ی او فراهم آمد که از دل گفت‌وگوها و تبادل اسناد و آراء، در میانه‌ی دهه‌ی ۹۰، دیگر اطلاعات کلی و محتوای لازم برای تدوین شناخت‌نامه‌ای به‌نسبت جامع در دست بود. پس با توجه به خلأ موجود و نیازی که احساس می‌شد، کار نگارش کتاب زندگی و زمانه‌ی جلیل ضیاءپور در سال ۱۳۹۵ آغاز شد و بخش شناخت‌نامه‌ی آن، در اواسط سال ۱۳۹۶ به انجام رسید. با توجه به اهمیت آرای ضیاءپور، به‌خصوص در سال‌های

آغازین جنبش، بازنشر گزیده‌ای از مقالات و سخنرانی‌ها به‌عنوان پیوست کتاب، امری ضروری آمد. پس متن‌ها گزینش، و ضمن هماهنگی با خانواده‌ی گران‌قدر استاد (همسر؛ بانو شهین صابر تهرانی، و دختر ایشان؛ بانو مهشای ضیاءپور) به کتاب اضافه شد. با تکمیل بخش دوم و هم‌گزینش تصاویر، مجموعه‌ی اثر برای تأیید و احتمالاً تصحیح در اختیار بانو صابر تهرانی قرار گرفت که ایشان نیز علی‌رغم بیماری، با مهربانی و صبوری پذیرا شد. این‌گونه، اصلاحاتی در متن صورت گرفت، ضمن این‌که فرازهایی از محتوای گفت‌وگویی مفصل با ایشان نیز بعد از تأیید، در دل کتاب گنجانده شد و پس از ویرایش نهایی، شد آن‌چه که حالا در پیشگاه شماست.

قابل به ذکر است؛ کتاب خروس جنگی، در سال ۱۳۹۷ توسط ناشری دیگر مهیای نشر بود، منتها به دلایلی، امکان انتشار و عرضه‌ی آن تا امروز فراهم نشد. به‌سامان‌شدن این کتاب نیز (که قطعاً کامل نیست و نواقص و کاستی‌هایی دارد) نخست مرهون محبت و همراهی خانواده‌ی استاد و بعد دغدغه‌مندی مدیریت محترم نشر فرهنگ ایلایست که همواره پی‌جور و پیشگام در امر پژوهش و هم‌تعرفه‌ی معارف و میراث معنوی این خاک است.

مجموعه‌ی مکتوب پیش رو با نام خروس جنگی، در واقع ادای دینی‌ست به همه‌ی کوشندگان راه آگاهی. آن‌ها که تن به زنجیر جهل و خرافه ندادند. هوای تازه را خواستند و از دیوارهای تعصب و تحجر گذشتند. و هر آن‌که در تاریکی چراغی می‌افروزد....

امین حق‌ره

تابستان ۱۴۰۲